

דין עבד כנעני בקיום מצוות שבממון ונוגע לנדון מתנות לאביונים על ידי תשלום בכרטיס אשראי וכן בעניין משלוח מנות בנשים

מורנו הרב יצחק מרדכי הכהן רובין שליט"א

ליל שבת פ' צו - זכור תשע"ד

יש לעיין באותם התורמים על ידי כרטיס אשראי איך יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים, שהרי פעמים שהכסף עדיין לא יצא עדיין מחשבון הנותן ופעמים שלא הגיע לחשבון המקבל. ומה שנותנים לעניים בפורים הוא כסף שועדות הצדקה לוות על חשבון הכספים העתידים להיכנס, ונמצא שהנותן לא נתן מכספו כלל. וכן יש לברר כיצד יוצאות הנשים והנערות במתנות לאביונים שראש המשפחה נותן עבורם.

דין עבד כנעני בצדקה ובמתנות לאביונים

א. והנה יש לדון האם מהני לקיים מצוות מתנות לאביונים מדין עבד כנעני, דכמו שמצינו בקידושין דף ז' ע"א שאפשר לקדש אשה מדין ע"כ, והוא בגוונא שראובן נותן פרוטה לאשה ואומר לה שתתקדש בפרוטה זו לשמעון, ונמצא שאף ששמעון לא נתן מכספו מאומה מועילה נתינת ראובן עבורו. והכי נמי בנידו"ד נימא שקופת הצדקה הנותנת לעניים בפורים עבור כל מי שהתחייב בכרטיס האשראי, נחשבת כנתינה עבור התורמים מדין ע"כ.

ב. אמנם נראה שזה אינו, דאף שהתחדש בדין עבד כנעני שאדם יכול לתת כסף עבור אדם אחר, אבל נראה שאין פירושו שנחשב שהאחר נתן שהרי לא נתן מאומה, ואין זה אפילו בגדר "כביכול" האחר נתן, משום שכל זמן שלא נתן מכספו כלום לא שייך כלל לייחס עבורו את עצם נתינתו של האחר. אלא פירושו שבדיני ממונות קניינים וקידושין יכול הנותן לפעול בנתינתו עבור האחר.

וביאור הדברים שכאשר ראובן נותן עבור שמעון, לעולם ראובן הוא נחשב הנותן ולא שמעון, ואפילו הכי יכול לפעול בנתינתו עבור שמעון, משום שהתחדש בדין עבד כנעני שכל פעולה הנפעלת על ידי ממון יכולה לפעול גם עבור אדם אחר אם הכסף ניתן עבורו.

דלעניין דיני ממונות אין נפק"מ מי נתן את הכסף, אלא עבור מי ניתן הכסף, ובדין ע"כ התחדש שיכול לתת את כספו שיפעל עבור האחר כמו שיכול לפעול עבור עצמו, וכל זה הוא מזכויות בעל הממון לקבוע עבור מי יפעל הממון שנותן. דהיינו שלא נתינת הממון היא המתייחסת לאחר אלא הכוח לפעול על ידי נתינה זו הוא ורק הוא מתייחס לאחר^א.

החילוק בדין עבד כנעני בדיני ממונות לבין מצוות

ג. אמנם בקיום מצוות כצדקה וכדומה, שבהם המצוה היא שהאדם יתן צדקה, והוא לא נתן מאומה, לא יועיל מה שאחר נתן כסף עבורו, שכאמור גם בדין ע"כ לא התחדש שניתן לייחס את עצם הנתינה עבור אדם אחר. ומה שהתחדש שם לא שייך בנידו"ד

^א וביאור הדברים דבעלמא כל אדם הפועל בנתינת ממון פירוש הדבר שבכך שנתן לחברו ממון, מתחייב המקבל תמורה לנתינה ועל ידי זה יכול לפעול את הקניין. ובדין ע"כ התחדש שיכול האחד לתת ממון ולקבוע שחיוב התמורה יהיה עבור האחר.

גבי מצוות, דאין הנידון בצדקה עבור מי יפעל הכסף אלא הנדון הוא מי הוא נותן הכסף, וזה פשיטא שנותן הכסף הוא האדם האחר^ב.

הגע עצמך האם נימא שמועיל לצאת מצות משלוח מנות בגוונא שחברו יתן ויפעל מדין עבד כנעני, פשיטא שאין הדבר מועיל, דסו"ס המצוה לא התקיימה לא על ידו ולא על ידי שלוחו.

בדברי בעל הנתיבות המשפט

ד. ויסוד סברא זו מצינו בדברי בעל הנתי"מ בתשובתו שנדפסה בשו"ת חמדת שלמה סי' ל"ב, שבה דן לבאר שלא מועיל דין ע"כ בפדיון הבן, ובתוך דבריו כתב שבמצוות לא שייך דין ע"כ, וכמו שפשיטא שבצדקה לא מועיל נתינת השליח מממונו של השליח עבור המשלח.

וכתב עוד שם דה"ה לעניין פדיון הבן אינו מקיים את המצוה כאשר אחר נותן עבורו, והוכיח יסוד זה מדברי רש"י כתובות דף ק"ח ע"א שכאשר אחר שוקל את שקלו, אף שנפטר בכך מחיובו, מ"מ את המצוה קיים הנותן.

ויסוד הדברים הוא שדין ע"כ אינו עושה את נתינת המעות שלו כאילו חברו נתן, אבל יש בכוחה של הנתינה לפעול עבור חברו, ובשוקל את שקלו שכל עניין הנתינה זהו לפרוע את חובו לציבור, יכול האחר לפרוע את החוב, אבל אכתי לא נחשב שחברו קיים את המצוה, דסו"ס לא נתן מכספו מאומה^ב.

והוסיף עוד בעל הנתי"מ, דבפדיון הבן לא רק שלא קיים את המצוה אלא אף אין בנו פדוי, דיסוד דין פדיון הבן היא במצוה שהיא חובת הגוף וכל עוד שלא קיים את המצוה אין בנו פדוי.

^א אין המכוון בדברינו לומר שבצדקה יש דין שיהיה ממון שלו דוקא, שהרי אין דין "לכס" בצדקה, אלא הכוונה דבצדקה בעינן שיהיה הוא נותן הכסף ולא חברו, וכאשר חברו נותן את הכסף הנתינה מתייחסת לנותן ולא למי שניתן עבורו.

^ב ועיין במחלוקת הפוסקים באבן העזר סי' ק"כ אם מהני לגרש בגט שהנייר של השליח, דהפר"ח ס"ל דמהני, [ועיי"ש בבית מאיר שתלה את הדברים במחלוקת רש"י והריטב"א המובאים בהערה הבאה], והתורת גיטין שם ס"ל שלא מהני, וביאר דבריו כנ"ל שבגט בעינן שהנייר יהיה משלו, ועל זה לא מהני דין ע"כ.

והחזון איש יור"ד סי' קפ"ה נחלק על דברי הנתה"מ, וסובר שגם בדין שוקל את שקלו וגם בפדיון הבן, מקיים את מצוותו על ידי נתינתו של האחר.⁷

ה. ונראה שלעניין מצות צדקה לא נחלק החזון איש עם בעל הנתה"מ, דכל מחלוקתם היא בקיום מצוות שעניינם חוב ממוני, כדוגמת פדיון הבן ושוקל את שקלו, שבזה נחלקו האם ניתן לקיים את המצוה ע"י שהאחר הוא זה שפורע את החוב. שהרי עצם פריעת החוב הוא עניין שבממון, שבוודאי יכולה להיעשות בנתינתו של האחר כשאר ענייני ממון, וע"כ ס"ל לחזו"א דכאשר חברו נתן עבורו ממון ממילא נתקיימה המצווה, שהיא פריעת החוב. ואילו דעת הנתה"מ שלא שייך לקיים מצווה בכך שהאחר נתן, דמצוות שחייב בהם האדם, עליו לקיימם בעצמו [או על ידי שלוחו]⁸ ולא שייך כל לקיים מצוות עבור אדם אחר, ואף אם נפרע החוב, מקיים המצווה הוא האחר.⁹

אבל מצות צדקה שאין בה חוב ממון שעליו להיפרע, אלא כל עניינה הוא מצווה על האדם עצמו לתת ממון, בזה אין שום עניין ממוני שיכול להיעשות על ידי האחר, ואין מקום כלל לדין עבד כנעני, דמה שייך שהוא יתן צדקה "עבור" אדם אחר. ואין חילוק בין מצוות צדקה לשאר מצוות המוטלות על האדם, ואם אחר נתן צדקה, הרי הוא נותן הצדקה, ובמה תועיל נתינתו להיחשב כצדקה של זה שניתן עבורו.

ו. ונמצא שישנו בנידון זה ג' דרגות: [א]. עניינים שבממון גרידא כקניינים וכדומה, שבזה נתחדש דין עבד כנעני, שיכול לפעול בנתינתו עבור האחר. [ב]. מצוות שעניינם חוב ממון כשוקל את שקלו ופדיון הבן, שבזה נחלקו הנתה"מ והחזו"א האם יכול לקיים את המצווה, באופן שהאחר פורע את חובו. [ג]. מצוות שכל עניינם הוא נתינת ממון כצדקה וכדומה, שבהם אין מקום כלל לשייך את נתינת האחר עבורו.

עוד בגדרי דין עבד כנעני ברבית ובמצוות

ז. ומצינו שנחלקו הפוסקים בדין עבד כנעני ברבית, עיין שו"ע יור"ד סי' ק"ס סי"ג שכתב לא יאמר הלווה למלווה פלוני יתן בשבילי. ועיין בהגר"א אות כ"ה שכתב דהוי כהילך מנה והתקדשי

⁷ ובגוף דברי החזו"א יל"ע, דעיקר ראייתו כנגד דברי הנתה"מ היא מדין שוקל את שקלו, אמנם הנתה"מ גופיה בתשובתו הנ"ל מחלק בין קיום המצוה לבין פרעון החוב של מחצית השקל, שהגם שמועיל לשקול את שקלו ע"י אחר זהו רק לעניין פרעון חובו להקדש, אבל אכתי לא מקיים בכך מצוה כמבואר ברש"י שם. [ויתכן שהחזון איש ראה רק את דברי הנתה"מ המובאים בקצרה בפ"ת].

⁸ ובשליחות מצינו ש"מעשה" השליח נחשב "כמעשה" המשלח, אבל אין זה יכול להחשיב את נתינת השליח מכספו שלו לנתינת המשלח. [ועיין רש"י קידושין דף ז' ע"א ד"ה הילך ובריטב"א שם ד"ה הילך, ובביאור הדברים בחידושי הגרש"ש זצ"ל].

⁹ ואף לעניין קיום מצוות פריעת בע"ח, נראה שיהיה הדבר תלוי במחלוקת הנתה"מ והחזו"א, דלדעת החזו"א בכך שהאחר פרע את החוב עבורו התקיימה המצווה, ואילו לדעת הנתה"מ לא שייך כלל לקיים מצווה ע"י נתינתו של האחר.

לפלוני, ובפ"ת ס"ק ט' הביא בשם המל"מ שלדעתם הרמב"ן גם בזה מותר.

ועיין חזון איש יור"ד סי' ע"א ס"ק א' נקט בתחילת דבריו שכו"ע מודו דיש דין ע"כ ברבית, וכל מחלוקתם על אופנים שונים בלשונות המלוה והלווה, אולם בסוף דבריו כתב החזו"א שאפשר שלדעת המל"מ לא שייך כלל דין ע"כ לעניין רבית.

ובתוך דבריו העלה החזו"א שתי צדדים בהבנת דין עבד כנעני, מי הוא הפועל בכסף זה שניתן על ידי האחר. בתחילת דבריו כאשר נקט שלכו"ע יש דין ע"כ ברבית, ביאר דכיון שמדין עבד כנעני יש לו ללוה זכות בהני ד' זו"ז לעניין לקדש בהם אשה ולעניין מקח, ה"נ יש לו זכות למיחשב כאילו הוא נתנם למלוה כל שרצון הלווה ורצון פלוני בזה. והיינו שודאי נותן המעות הוא האחר אלא שנתיתו יוצרת זכות ממון אצל המקבל לעניין לקדש אשה וכו' ואת זכות זו מעביר הנותן לזה שניתן עבורו, והוא זה שמשתמש בזכות הממון לפרוע את החוב או לקדש את האשה, ועל כן עובר הלווה באיסור רבית כאשר אחר נותן עבורו.

ובצד השני ביאר החזו"א – דהילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת משום שהנותן זוכה קניין בין לעצמו ובין לאחרים שהוא מוסר זכותו לזה האחר, אבל הכא כיון שהלווה לא נתן ואין כאן דבר לזכות כנגדו לא שייך למיחשב כאילו הלווה נתן משלו. והיינו שנותן הכסף הוא הפועל בנתינתו וכמו שיכול לקנות עבור עצמו יכול לקנות לאחר, אבל האחר עצמו שקונים עבורו אינו פועל כלל בעניין, ולכן אין בו איסור רבית כאשר אחר נותן עבורו.

ואפשר שב' צדדים אלו הם שורש שבין הנתה"מ לחזו"א שהובאו לעיל לעניין קיום מצוות מדין עבד כנעני, דאם אמרינן שהפועל הוא זה שניתן עבורו שפיר יכול לקיים מצוה [כמו שיכול לעבור עבירה], אך אי אמרינן שרק נותן המעות הוא לבד הפועל בקניין, לא שייך שחברו יקיים בכך מצוה.

ונראה שלפי ב' הצדדים הנ"ל בצדקה לא שייך דין ע"כ לא מיבעי לפי הצד שהנותן הוא הפועל שזה ודאי לא שייך בצדקה, אלא אף להך צד שהאחר שנתנו עבורו הוא הפועל, י"ל דהיינו רק באופנים שהנתינה יוצרת זכות ממון כנגד ואת זכות זו מעביא הנותן להאחר, כמו שביאר החזו"א, אבל בצדקה אין נתינתה לעני יוצרת זכות אצל העני לשום דבר, וממילא אין כאן דבר כנגדו שיכול להעבירה לאחר. [ומה שיוצאים ידי חובת צדקה בנתינה, אינו זכות ממון הנוצרת מהנתינה אלא מצוה המתקיימת בעצם הנתינה, ואת עצם הנתינה לא שייך להעביר].

קיום מצוות צדקה ומתנות לאביונים על ידי התחייבות או מחילת חוב

ח. לאחר שנתבאר שלא מהני שקופת הצדקה תתן עבור אלו שהתחייבו מדין עבד כנעני, יש לדון האם אפשר לקיים מצות צדקה, ומתנות לאביונים בו ביום, על ידי שמתחייב כסף לקופת הצדקה ועל סמך התחייבותו נותנת הקופה כסף לעניים, ובהשקפה ראשונה היה מקום לדון דלא מהני, שהרי מה שהתחייב לקופת הצדקה והם נתנו בגלל התחייבותו, אין זה אלא דין ערב שמחייב

אותו לתת לקופת הצדקה את מה שנתנו הם לעניים בגלל אמירתו. אבל אכתי אין זה מחשיב את נתינתם לנתינת צדקה שלו, שהרי הם נתנו את כספי הקופה והוא עדיין לא נתן מאומה.

אולם נראה דשפיר מהני לקיים באופן זה מצות צדקה וכן מתנות לאביונים בו ביום, וזאת בהקדים נדון אחר, איך יהיה הדין במי שחברו חייב לו מעות, ואומר לחברו שיפרע את חובו בכך שיתן את הכסף לצדקה, מי קיים מצות צדקה בנתינתו זו [דכבר נתבאר דלא מהני מדין ע"כ]. ונראה פשוט שקיום מצות צדקה הוא על המלוה ולא על הלוה, וביאור הדבר שבמצוות צדקה אין דין "לכם" שיהיה הכסף הניתן שלו, אלא שיתן הכסף מכוח זכות הממון שלו, וכיון שהוא המלוה ומצוה על חברו שהפרעון יהיה לצדקה נמצא שהכסף ניתן לצדקה מכוח זכות הממון שלו¹.

ובציור נוסף מה יהיה הדין במי שמבקש מחברו שיתן כסף לצדקה והוא יפרע לו במועד מאוחר יותר, ואכן פרע לו לאחר זמן. דגם בזה פשיטא שקיום המצוה הוא של המתחייב ולא של הנותן, שהרי מכיון שכל מה שניתן הכסף לצדקה הוא מכוח התחייבותו, נמצא שזכות הממון שלו היא שהולידה את נתינת הכסף לצדקה. [ואין נפק"מ כלל מה קדם אם החוב קדם לנתינה או שהנתינה היא זו שיצרה את החוב, דבשניהם ניתן הממון מכוח החוב שלו].

ט. ונמצא שלעניין קיום מצוות צדקה אין צריך שיהיה הממון של הנותן אלא סגי שיתן מכוח זכות הממון שלו.

וא"כ כאשר מתחייב לתת לקופת צדקה, וקופת הצדקה נותנת על סמך תרומה זו בו ביום, מקיים מצות מתנות לאביונים אף אם חברת האשראי מעבירה את הכספים רק לאחר פורים, שהרי רק מכוח התחייבות הממון שלו ניתן הכסף לצדקה.

י. וביותר מצינו שגם בקניינים מהני כה"ג שאומר לחברו שיקנה במעותיו והוא יפרע לו אותם, וכתב הנתה"מ סי' ק"צ ס"ק ג' דמהני אף בלי דין עבד כנעני, אלא חשיב כה"ג שקונה ממונו ממש, אף שלא נתן מאומה, משום שכל מה שחברו נתן היה על סמך התחייבותו.

מנהג הסוחרים בכרטיס אשראי

יא. עוד יש לדון שמכיון שלפי הנהוג, הבנקים מתייחסים לחיוב בכרטיס אשראי כנתינת ממון, אף שבעצם אין זה אלא התחייבות גרידא של בעל הכרטיס, וחברת האשראי היא כעין ערב שלוף דוך, ובני אדם קונים ומוכרים על פי התחייבות אלו, והבנקים מתייחסים להתחייבות זו ממש ככסף, שמא יש בדבר כעין שווה כסף, וצ"ע.

וכעין מה שדנו גדולי ההוראה שאפשר לקיים מתנות לאביונים על נתינת שיק [אף שיק דחוי], ואף כאשר הבנקים סגורים ביום הפורים, וסברתם שכיון שאפשר לקנות בחנויות בשיק אף שהוא דחוי, נמצא ששיק זה הוא חפצא ששוה כסף, ולכן כאשר נותן את

¹ ונדון זה מצוי בכל העברה בנקאית הנעשית בבנק בחו"ל אשר מופקדים בו כספים בתורת הלוואה בלי עיסקא, או בבנק שיש בו התי"ע [בחלק המלווה], ומבקש בעל החשבון להעביר כספים לצדקה, דגם שם הבנק פורע את חובו למלוה על ידי שנותן לצדקה, ופשיטא שבעל החשבון מקיים בזה מצוות צדקה.

השיק לעני או לועדת הצדקה הרי זה נחשב שנתן דבר השווה ממון. [אך אין זה דמיון גמור כיון ששיק הוא חפצא ששווה כסף ואילו בהתחייבות אשראי אין כאן חפצא השווה כסף, מ"מ אפשר שמנהג העולם להחשיבו כעין כסף סגי ליה להחשיבו כמי שנתן כסף].

כיצד מתקיימת מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים בנשים ונערות

יב. כתב הרמ"א סי' תרצ"ה סעיף ד' דאשה חייבת במשלוח מנות ומתנות לאביונים כאיש, וכתב המשנ"ב הטעם לפי שגם הן היו באותו הנס, וצריכה היא לשמוח ולשמח לב אביונים וכתב קיימו וקבלו היהודים, וגם נשים בכלל.

וכתב מג"א ולא ראיתי נזהרין בזה, ואפשר דוקא באלמנה, אבל אשה שיש לה בעל בעלה משלח בשבילה לכמה אנשים ומ"מ יש להחמיר, עכ"ד.

ועיין פמ"ג בא"א ס"ק י"ד, שכתב וכשיש לה בעל רשות בעלה עליה, ואלמנה ובתולה חייבין, ויראה שקטנים מחנכין ככל חינוך אף בדרכבן.

והנה במש"כ מג"א לא ראיתי נזהרין בזה, היינו לכאורה בין נשים נשואות ובין נערות, וכך באמת היה המנהג הנפוץ בכל הדורות שנשים לא שלחו משלוח מנות אלא הבעל היה משלח לכמה אנשים, וביותר שבמתנות לאביונים הבעל היה נותן עבור אשתו ועבור בני ביתו. ויש לעיין אם באמת אשה נשואה חייבת במשלוח מנות, איך יצאה ידי חובה במה שבעלה שלח עבורה, והרי אין אלו מנות דידא שהרי לא הקנה לה, והרי זה רכוש בעלה. וכן יש לעיין איך יצאו הנערות והקטנים במשלוח מנות ובמתנות לאביונים, שהרי כאמור בעל הבית נתן עבורם, ונמצא נותן מכספו שלו ולא משלהם.

עוד יש לעיין בכוונת מג"א במש"כ ויש להחמיר, האם כוונתו שיש להחמיר שאשה תשלח ולא בעלה, דאז יש להקשות מנין יש לאשה כסף ומוצרים למשלוח מנות ומתנות לאביונים והרי מה שקנתה אשה קנה בעלה, ואם כוונתו שהבעל יקנה לה, א"כ היה צריך המג"א לבאר איך היא קונה את המוצרים למשלוח המנות שיהיו שלה על פי דין. וביותר שהרי אחרי ככלות הכל אף אם היו מקומות שנשים שלחו משלוח מנות, אבל מתנות לאביונים נתן הבעל עבורם, ולא מצינו באף אחד מן הפוסקים שיכתבו דבר זה דבעינן שהכסף יהיה של האשה.

האם נאמר דין "לכם" במשלוח מנות ובתנות לאביונים

יג. ונראה לדון בדבר החדש שאפשר שאין צורך כלל שהמשלוח מנות והמתנות לאביונים יהיו משל האשה, דאין דין "לכם" במשלוח מנות ובמתנות לאביונים². דהנה יש לעיין האם

² ובספר שבות יצחק דיני פורים פרק ח' הביא משמיה דמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שמצוות מתנות לאביונים צריך שיהיה מכסף של מקיים המצוה, ולכן כאשר נותן לעני או לגבאי עבור אשתו, צריך שהגבאי יזכה בכסף עבור בני ביתו קודם שיתנם לעני, וצריך שבני הבית ידעו עוד לפני שהגבאי נותן לעני.

מצוות חכמים במשלוח מנות ומתנות לאביונים היתה כעין מצות צדקה ושאר מתנות עניים שאדם צריך ליתן מממונו שלו, ויש קפידה שהנתינה תהיה ממון הנותן. או שמא יסוד המצוה, שעניינה ושורשה להרבות אהבה ורעות, היתה רק שכל אדם ידאג שיגיעו מנות לחברו ושיגיעו המתנות לאביונים, אך אין קפידה איך מנות ומתנות אלו יגיעו לחברו, וכל שמקבל המנות יודע מי שלח לו את המנות כבר יש ביניהם אחוה ורעות, ולא איכפת לן כלל אם נתן אותם משלו ממש או אם ראובן נותן המנות ביקש מחברו שמעון שיתן משל עצמו ויאמר שראובן שלח מנות אלו, דכל ששמעון מסכים לתת משלו, ואומר למקבל שראובן שלח, הרי שהתקיימה האחוה והרעות, ומה איכפת לו למקבל מי הבעלים הממוני של אותם מנות.

ואין זה שייך כלל לדין עבד כנעני^ט, אלא שיש צורך המצוה מעיקרה היתה באופן כזה שאין צורך שהמתנות יהיו ממון הנותן כלל, אלא כל שדואג שמתנות יגיעו לחברו והם הגיעו יצא ידי חובתו. ואין הביאור בזה שאם ראובן המשכנע את חברו שמעון לתת מתנות יוצא ראובן ידי חובת המצוה, דזה אינו דאין המצוה נקראת על שמו ואינה מתייחסת אליו כלל, וכל מה שעשה זו פעולת שכנוע אך בודאי לא קיים מצות משלוח מנות.

אלא הכוונה שכאשר ראובן מבקש מחברו שמעון לתת והוא נותן בשליחותו של ראובן, יש כאן נתינה של ראובן וקיום מצוה של ראובן, אף שבפועל הממון היה של שמעון, דכל ששמעון הסכים לתת מממונו שלו ולומר למקבל שאלו מנות ששלח ראובן, יש בזה נתינה של ראובן.

והנה בהשקפה ראשונה ביאור זה יש לו מקום במצות משלוח מנות, אך במתנות לאביונים היה נשמע יותר שהיא מצוה כדוגמת צדקה. אמנם לאחר שמצינו בדברי מג"א הנ"ל שלא ראה שנשים נזהרות לא במשלוח מנות ולא במתנות לאביונים, ומבאר המג"א שבעלה נותן בשבילה, יש לנו פתח להך סברא שאין המתנות צריכות להיות ממון של הנותן.

ומעתה יש להוסיף בזה עוד, שאם כנים הדברים שאין צריך שיהיו המתנות ממון הנותן, א"כ אפשר שכאשר הבעל נותן עבור אשתו הרי זה כמי שהיא נתנה ואף שלא זכתה במנות כלל ועיקר, דסו"ס הגיעו המנות לאחרים בעבורה^א.

אלא שלכאורה נראה שצריך שהמשלוח מנות יהיה מיוחס לאשה, ויש בזה אפשרות שיהיה מיוחס לאשה על ידי שהיא תשלח והיינו שתקח ממה שנמצא בבית ותתן לשכנתה, או תאמר לבעלה קח ותן משלוח מנות זה למשפחה פלונית, וכן במתנות לאביונים. וישנה אפשרות נוספת שהבעל יאמר לאשה משלוח מנות זה אני נותן עבורך וכן במתנות לאביונים יאמר לה שנותן עבורה, וגם בזאת מייחסים מצוות אלו אל האשה, והמכנה המשותף בשתי צורות אלו הוא, שמבחינה ממונית אין האשה בעלים על המשלוח מנות, אלא היא נותנת מכסף של בעלה, רק ההבדל הוא כיצד לייחס טפי את המצווה לאשה.

והנה המג"א כתב בתחילת הדברים שבעלה משלח בשבילה לכמה בני אדם, ויש לעיין שבציור זה אכתי איך היא מנות אלו מיוחסות לה, ובשלמא אם היא תאמר לבעלה תן עבורי, ובעלה עושה שליחותה, יש בנתינתו התייחסות עבורה, אבל כאשר היא אינה אומרת לו מאומה והוא שולח מעצמו, חסרה התייחסות המתנות אליה.

ונראה על זה מוסיף המג"א "ויש להחמיר", ואין כוונתו יש להחמיר שהיא תשלח, דכאמור המנהג לא היה כך וגם לא פירש איך תקנה, וביותר שבמתנות לאביונים רק הבעלים נתנו עבור הנשים. אלא נראה שיש להחמיר שבעלה יאמר לה ששולח עבורה, וכל שאומר לה ששולח יש בזה התייחסות של הנתינה גם עבורה.

ואם כנים הדברים אזי משלוח מנות ומתנות לאביונים של הבעל מועילים לא רק לנשים נשואות אלא לכל בני הבית שלא מקיימים בעצמם משלוח מנות ומתנות לאביונים באופן עצמאי^ב.

והנה לפי הבנה זו אין גידון זה רק בבעל ואשתו ובני ביתו, אלא בשורשו יכול להועיל גם בכל אדם שמבקש מחברו. ואף שלא מצינו דוגמאות לדין זה בפוסקים שראובן ישלח מנות שלו עבור שמעון, מ"מ שורש הסברא נמצא במג"א לגבי אשתו של אדם, וריהטת הדברים והמנהג היה גם כלפי הנערות שבבית^ג.

^ט ובספר אגרת הפורים פרק ד' הערה כ"ב הביא משמיה דהגר"נ קרליץ שליט"א, שאשתו שאני שיוצאת במתנות הבעל וכמו שאדם מביא קרבנות שאשתו חייבת בהן ומשום שהיא כגופו [עיי' רמב"ם פ"י משגות ה"ן] עיי"ש בכל מש"כ, והוסיף דמ"מ צריך לומר לה שנותן עבורה שתדע שמקיימת המצוה בזה, וכתב שכל זה דוקא באשתו שהיא כגופו אבל בבניו ובנותיו לא נתחדש דין זה.

^א והיה מקום לדון עוד בדרך אפשר שמעיקר הדין מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים, זו מצווה המוטלת על הבית כעין נר איש וביתו, והיה סגי שבעל הבית ישלח מנות ופוסט בזה את כל בני הבית, וזהו שכתב מג"א לא ראיתי נזהרין בזה, וכתב ואפשר שבעלה שולח בשבילה לכמה אנשים, והיינו שלא יהיה זה ממש כעין נר איש וביתו שמתנה אחת פוסט את כל הבית אלא שבעל הבית ישלח מנות עבור כל בני הבית, וצ"ע.

^ב וכאמור לעיל שביאורו באריכות שאין דין עבד כנעני במצוות. ומה שמצינו בשו"ת מהרי"ל סי' נ"ז הובא בפוסקים שאין לתת מתנות לאביונים מכספי מעשר, היינו שאין לצאת ידי חובה במעות כאלו שכבר חייב ליתנם, אבל אין ללמוד מדבריו שבעינין שיה ממון שלו.

^ג ועיין בספר הליכות בת ישראל פרק כ"ב סעיף ט"ז שכתב טוב שיאמר הבעל לאשתו וכן לבתו משהגיעה לחינוך והיא סמוכה על שולחנו שהוא נותן עבורם מתנות לאביונים ומשלוח מנות, ועל כל פנים יתן להם רשות לתת. ובהערה מ"א ציין כמקור לדין זה מכתב דו"ז הגרש"ז אויערבאך וצ"ל, ובספר הליכות שלמה פורים פרק י"ט הערה כ"ז כתבו בשם הגרש"ז א סברא זו שאין צריך במשלוח מנות "לכם".